

Szerepek és szerepjátékok

Biró Tamás

„A nők egyenjogúsítása a neológia fennmaradásának egyik záloga” – írta Schweitzer Gábor vitaindító cikkének (<http://www.szombat.org/politika/schweitzer-gabor-halado-zsidosag-halodo-zsidosag>) epilógusában, 2016 októberében. Az azóta kibontakozó vita a nők zsinagógai szerepvállalásáról, és általában a neológia mibenlétéről, számos kritikus kérdést hozott a felszínre. A pro és kontra érveknél még izgalmasabb lenne a megszólalók gondolkodásmódjának és nézőpontjának, érvrendszerének és megoldási stratégiáinak, meglévő és hiányos ismereteinek, axiómáinak és dilemmáinak, stílusának és helyesírási hibáinak a kielemezése – de ezt a feladatot hagyjuk meg a jövő kutatói számára.

Komoróczy Szonja a hozzászólásában (<http://www.szombat.org/politika/komoroczy-szonja-rahel-a-neologia-fennmaradasanak-zaloga-az-oktatas-szinvonalanak-jelentos-emelese>) elmeséli, hogy még a „liberális zsidó iskolában” is sulykolják a hagyományos, pontosabban szólva, annak hitt nemi szerepeket: csak a kislányok gyújtanak gyertyát, méghozzá úgy, hogy kendőt vesznek, míg a fiúk mondanak kiddust. Márpedig ha ortodox szempontból nézzük a halákhát, mind a férfi, mind a nő köteles gyertyát gyújtani és kiddust mondani, ha más nem teszi meg helyette. Egalitáriánus és „világi liberális” szemszögből még kevésbé indokolt a különbségtétel. Ortodox közösségekben csak a házas nők fedik be a hajukat, ők viszont nem csak gyertyagyújtás alkalmával. Egalitáriánus közösségekben viszont, ahogy azt Komoróczy Szonja is megjegyzi, a lányok, asszonyok inkább kipát vesznek rituális alkalmakkor, semmint kendőt.

Az említett iskola oktatási formáit természetesen nem az ortodox, és nem is a külföldi egalitáriánus közösségek gyakorlata határozza meg, hanem a magyarországi neológiáé. A gyermekeknek a (feltételezett? valós?) neológ felnőtt szerepeket tanítják meg a „világi zsidó” iskolában. Ez az az irányzat Magyarországon, amelynek legtöbb híve élete nagy részét „világi zsidóként” éli meg, és csupán a hét, az év vagy az élet egy-egy kiemelt pillanatában lép át a vallásos szférába. És valóban, a pillanat szakralitása a gyermekek által eljátszott apukáknál kipaviselésben, míg az anyukáknál kendő (gyakran a híres-hírheft „csipketerítő”) viselésében jelenik meg.

A gyermekek tehát a péntek reggeli judaisztikaórán eljátsszák a felnőtt nemi szerepeket. De a felnőtt nemi szerepek – és itt válik a történet tanulságossá az egész magyar neológia mibenléte szempontjából – szintén csupán eljátszott szerepek. Ahogy a gyermekek egy negyedóra erejéig válnak felnőtté, neológ vallásos felnőtté, úgy válik az átlagos magyar neológ felnőtt is csupán egy péntek esti istentisztelet, egy *Kol nidré* ima vagy egy *barmicvo* szertartás erejéig vallásos zsidóvá.

A neológ rabbi és néhány híve természetesen kivétel. Ők a hét 168 órájában vallásos zsidók, akik naponta kétszer-háromszor összegyűlnek a zsinagógában imádkozni. Minden

nap kóserül étkeznek, és munka után még elrohannak a város másik felébe, mert csak ott található kóser üzlet. A naptárunkba már az év elején beírták a zsidó ünnepeket, nehogy egy üzleti utat *smini aceret* vagy *savuot* második napjára szervezzenek. De a neológ rabbi tisztában van azzal, hogy híveinek, pontosabban szólva, potenciális híveinek, a célközönségének a többsége nem ilyen. Ha el akarja kerülni zsinagógájának az elnéptelenedését, ha esetleg még közösséget is szeretne építeni, akkor a *Kol nidré*-zsidókat is meg kell szólítania.

A *Kol nidré*-zsidók azonban úgy vannak a zsidósággal, mint a színházzal: odamegyek, megnézem, élvezem az előadást, de nem azonosulok a szereplőkkel. A hagyományos zsinagóga tere homogén, közepén van a tóraolvasó emelvény, és mindenki – minden férfi – része a shownak. Elválasztás kizárólag a női és a férfi tér között van. A neológ zsinagógák egy részének a térszerkezete viszont színházjellegű: az emelvény nem egyszerűen előre került, hanem egy korláttal lezárt színpaddá változott, ahol a rabbi és a kántor, a tóraolvasó és a hitközségi elöljárók fellépnek. A térrel együtt a közösség is ketté vált, előbbiekből színészek, az egyszerű hívekből pedig nézők lettek.

Ezen a ponton megérthetjük, miért nincs igény a magyarországi *Kol nidré*-zsidóságban az egalitáriánus szemléletre. Két választ is adok. Először is, a nők szerepe a neológ zsinagógában semmivel sem passzívabb, mint az átlagos férfiak szerepe. A szakrális tér női szelete sem alacsonyabb rendű, mint a passzív férfi tér. (Talán az „erkélyülések” a tér hierarchiájában még jobbak is, mint a „földszinti ülések”...) Miért igényelne tehát a neológ nő többet, mint a neológ férfi? Na ja, ahogy van egy elenyésző kisebbség a férfiak között, akik szeretnének szerepelni, úgy a nők között is lehet ilyen. De míg az előbbiek előtt nyitva van a pálya, az utóbbiak előtt nincs. És elnézve az egalitáriánus közösségekben a női kántorok, rabbik arányát, még az is lehet, hogy a nők nagyobb számban szeretnének szerepelni, mint a férfiak... De ne szaladjunk előre.

A második válasz látszólag ellentmond, de inkább kiegészíti az elsőt: ha egy kicsit nyom is a színházi szék, ha egy kicsit zavar is a sötét a nézőtéren, ha el is zsibbad a lábam, azt az egy-két órát kibírom. Tudomásul veszem, hogy a kényelmetlenség együtt jár a színház élményével. Hasonlóképp, a hét 166 órájában emancipált nők tudomásul veszik, hogy a hét két órájában másodrendűek: a helyzet velejárója a premodern zsidó vallási hagyománynak. Hiszen miről szól a zsidóság? Mindannyian tudjuk zsidóságunk legmeghatározóbb forrásából, Tevjétől, a tejesembertől: *Tradition!*

A neológjáról szóló viták visszatérő eleme az, hogy mi is (máskor: mi is legyen) a neológia: hagyománytisztelő reform vagy liberális ortodoxia? Vajon a maszorti (amerikai *conservative*) mozgalom, vagy a modern ortodoxia áll-e hozzá közelebb? Látszólag a hívek vallásgyakorlatának inkább az előbbi, a mai rabbik ideológiájának az utóbbi felelne meg. Azonban a helyzet ennél komplikáltabb. A neológ hívő a zsinagógán kívül valóban olyan életet él, mint amit egy reform zsidó él a zsinagógán kívül. De a zsinagógán belül a neológ hívő az ortodoxnak vélt („autentikus” – nem véletlenül lovagolja meg ezt a kulcsszót a

Chabad) előadást várja el. Ugyanis nem ismer mást. Amikor az emancipált, huszonegyedik századi nő nagy ritkán belép a zsinagógába, Tevje feleségének a szerepét akarja eljátszani, csipketerítővel a fején. [Szerzői instrukció: kéretik a retorikai túlzást nem szó szerint venni!]

Vidéki holland közösségben ugyanezt tapasztaltam: bár senki nem tartott semmit, a rabbi is 150 km távolságban élt, mégis ragaszkodtak kéthetente szombaton az ortodox formákhoz. Mert ott csak kétszer 168 óránként kellett 2-3 órányi ortodox színjátékot előadni. Ezzel szemben léteznek olyan reform és *conservative* (maszorti) közösségek világszerte, sőt léteznek olyan magyarországi neológ közösségek is, amelyeknek a tagjai éppúgy megélik a zsidóságukat a „színháztermen” kívül, mint az ortodoxok. Még ha nem is ugyanazokban a formákban. Egy zsinagóghoz kapcsolódó *Jewish community center* nem csupán szakrális teret biztosít a liturgiához, hanem formális és informális oktatást, szórakozási és sportolási lehetőséget is. A zsinagóga – a szó eredeti, görög jelentésének megfelelően – az *összejövetel*, a közösség terévé válhat ismét. Az, aki passzív nézője marad az imának, aktív résztvevője lehet egy tanulócsoporthoz, és aktív szervezője egy színjátszókörnek, egy jótékonysági ételosztásnak vagy egy kosárlabdacsapatnak. A zsidóság megélésének új formáit kell kialakítani (sőt számos régi formát is vissza lehet hozni) annak érdekében, hogy a hívek a hét 168 órájából minél többet töltsenek el, még hozzá aktív módon, zsidóként.

Mondani sem kell, a zsinagógák újrabenevezésének és a vegyesházasságok számának a csökkentésének (illetve a vegyesházasságban élők, a partnereik és gyermekeik zsidósághoz való vonzásának) is eszköze lehet a zsinagógai közösségek kulturális-társadalmi életének a fellendítése. Ugyanakkor a zsidóság aktívabb megélésének a következménye lesz az is, hogy a hívek olyan formákat kezdenek el igényelni, amelyekben valóban jól érzik magukat. Már szóvá teszik, ha nyom a színházi szék, és sötét van a nézőtéren.

A külföldi példák alapján azt gondolom, ekkor (de csak ekkor) jelenhet meg az érezhető nyomás, hogy gondoljuk újra a nők zsinagógai szerepét. Ha majd a magyar neológia egy ponton úgy dönt, hogy enged a nyomásnak, és kinyitja a kapuit az emberiség felét kitevő nők előtt, azzal nem egyszerűen megduplázza azt a bázist, amelyből a minjengondokkal küzdő zsinagógák és a létszámgondokkal küzdő Rabbiképző meríthet. Hanem azt is üzeni, hogy a közösségnek joga van meghatározni saját fejlődési irányát.

Örök dilemma persze, hogy van-e erre joga egy közösségnek, avagy a teológiai irányvonal megszabása a teológusok szűk körének a kizárólagos szakmai kompetenciája.

(Biró Tamás, birot@birot.hu, nyelvész és hebraista)